

Переднє слово.

Коли написано „Сон літньої ночі?“ „Сон літньої ночі“ (A Midsummer-Night's Dream), чи радше „Сон святоїванської ночі“, згадує англійський критик Francis Meres вже 1598 р., але друком появився він щойно 1600 р. окремо у двох виданнях quarto й у збірнім виданню драм Уїлієма Шекспіра 1623 р. (folio). Деякі дослідники хотілиб означити час написання сеї драми на 1594 р., бо вона малаб бути зложена на весілля сера Томи Ненеаге й матери графа Southampton. Але се тільки здогад. На ділі не має й справжніх доказів на се, що сей твір написав безсумнівно Шекспір, як не маємо на се доказів і при всіх інших Шекспірових творах. По думці дослідників текст „Сну“ дійшов до нас у дуже гарному стані — він майже не-попсований.

Шекспір у часі творення „Сну літньої ночі“. І про автора нашої драми не знаємо з того часу майже нічого. Певне тільки, що William Shakespeare (підписувався також: Shakspeare й Shakespere) охрестився 26 квітня 1564 р.; він чи його іменник оженився 28 жовтня 1582 р. з Анною Whateley чи Hathaway; мав дві доньки з 1583 і 1585 років, видав дві поеми в 1593 і 1594 рр. Зрештою — крім ще двох мало-важних дат — не маємо до того року ніяких вісток про нього, хиба цілий ряд менше чи більше правдоподібних здогадів. Тому годі сказати щось близьче про причини написання „Сну“. Сейнтсбери зачисляє його до середньо-старшої громади драм Шекспіра (разом із „Ромеом та Джульєтою“ й „Венецьким купцем“).

Джерела твору. „Сон літньої ночі“ є найбільш оригінальною драмою Шекспіра з огляду на сюжет. Сам твір як цілість є наскрізь витвором самого поета, хоч він користувався тут многими джерелами. В історії Тезея й Гіпполіти оперся Шекспір на Chaucer-a: Knight's Tale. Там являється також лицар Фільострат і згадується про заховання маєвих обрядів; відси взяв Шекспір ім'я Егея. Про Тезея читав наш поет також у Плотарха (в англійськiм перекладі), відки взяв такі деталі, як: споріднення Тезея з Гераклем та імена: Перігенії, Еглі, Аріядни й Антіопи. Історію Пірама й Тісби знає вже Овідій, а в Англії була вона відома від-

давна. Шекспір натякає між іншим і на перерібку Кли-мента Робінсона з 1584 р., яка визначається надмірним уживанням алітерацій, висміяних Шекспіром у межигрі. Пригоди залюблених у лісі взяв Шекспір із пастирського роману Еспанця Монтемайора „Діяна“; імена Деметрія й Лісандра піддав Плутарх. І світ духів завдячує Шекспіру у великій частині літературним джерелам. Ельфи й русалки, про яких знав Шекспір від малої дитини, германські й французькі духи й карлики злилися у нього у світлі, веселі статі¹⁾. Англійські писання Lyly-я й Томи Nash-а вплинули тут також на Шекспіра. Стаття Оберона знайшов наш поет у англійському перекладі прозової перерібки французького епосу з кінця XII в. „Huon de Bordeaux“. Також славний англійський поет Спенсер вводить Оберона у свою поему про королеву русалок (1590). З того часу стає поезія русалок модою й стаття Оберона виступає в різних творах. Королева русалок являється вже у Чосера й Спенсера. Імя Титанії взяв Шекспір із латинського тексту Овідія. І Сміхунчик (Puck) відомий в Англії віддавна. Зразу (в XIV в.) означало слово „puck“ чорта, від XVI в. злобного карлика. Веселі оповідання про Puck-а (він зоветься ще: Robin — деколи з додатком Goodfellow, Goblin або Hobgoblin) були відомі в цілій Англії й дали опісля основу окремій книжці. Шекспір оперся тут без сумніву найбільше на веселих балядах про Puck-а. Супроти сього світа духів виступає як реалістичний контраст громада простих ремісників, що виводять межигру що правда старанно, але без найменшого розуміння штуки. Шекспір бачив таких людей у міраклях. Ослячу голову Мотовила (Bottom) взяв Шекспір, здається, з римського роману Апулея (II в. по Хр.), відомого в англійському перекладі з 1566 р. Зрештою оповідання про ослячу голову були поширені ще з часів Овідія.

Характеристика драми. Та хоч виказано так багато джерел, із яких черпав Шекспір при писанню „Сну літньої ночі“, справедливо завважав В. Вагнер, що воно дещо смішно шукати за джерелами фабули сеї драми. І справді, ніяке джерело не могло дати того могутнього вражіння, опертого на геніяльній злуці надприродного з реальною дійсністю, чисто людських діл і почувань із світом духів, безмежної любови й розуміння природи в різних її проявах і захоплення її таємного ділання на душу людини, тої незвичайної й нічим невязаної свободи у висказуванні своїх мислей. Чаром глибокої, найчистішої поезії й найкращої життєвої правди віє від тих нібито простих і наїв-

¹⁾ Я називаю у своєму перекладі сих духів звичайно русалками.

них, а так високо артистичних рядків. Тому у високому подиві говорить Г. Брандес: „Як належить говорити відповідно про „Сон літньої ночі“? Ледве варта труду задержуватися при слабім змальованню характерів у нарисах, бо головна вага лежить тут не в характеристиці, а помимо слабих сторін є поема як цілість одною з найніжніших найпервісніших, найбільш викінчених, які Шекспір сотворив“.

Справжньої фабули у „Сні літньої ночі“ нема; тут більше подій, як ділання. Тому й акція не звязана із ясною характеристикою лицедій, як се бачимо звичайно в Шекспірових драмах. Але все таки акція не позбавлена так зовсім умотивовання й характеристики осіб. Весілля атенського князя Тезея й Гіпполіти -- се загальні рами, в яких обертається акція в днях 29 квітня й перед досвітом 2 мая, коли то сниться сон святоїванської, повної таємних чарів ночі. Для звеличення того весілля приготівляють прості ремісники гру про Пірама й Тісбу. Та головний актор сеї гри Мотовило дістався в руки жартобливого духа Сміхунчика, що перемінює його в осла, в якому залюблюється завдяки любовному сокові здобутому Сміхунчиком, королева русалок Тітанія, покарана так за спір із королем духів Обероном. Сим соком скроплює Сміхунчик також очі обидвох влюблених пар — Деметрія й Лісандра і Гермії й Гелени, а з того вивязуються їх несподівані й дивні любовні вчинки. Аж вкінці на зарядження Оберона усе вертає до свого ладу. Оберон лучиться з Тітанією, Тезей побирається з Гіпполітою. Деметрій з Геленою, Лісандер із Гермією, а ремісники представляють свою гру. Із справді псетичною безжурністю пересуває Шекспір ті події перед нашими очима, не дбаючи про залізну послідовність і творить такий вир ділань, осіб та почувань, що глядачеві зразу тяжко знайтися в ньому. Але скоро виринає геніяльний порядок у тому безладі: се непереможна сила кохання спричинює такий круговорот і вона творить властиву акцію драми, що видається ніби сном. Супроти вмілого висунення того почування й ясного освітлення його таємного ділання — зникають усі слабі сторони драми. Ми бачимо перед собою тільки живих людей, людей із часів Шекспіра й не итвуємося анахронізмам та нерівному історичному тлу драми (ж)ясичні, середньовічні, лицарські й народньо-англійські елементи змішані тут у гарну цілість).

Що до зверхньої будови, ріжниться „Сон літньої ночі“ від інших Шекспірових драм більшою простотою сценерії, бо місце подій не міняється так часто, як се буває в інших його драмах. Пояснюють се тим що „Сон літньої ночі“ був призначений зразу для вистави на приватній сцені, а не в публичному англійському театрі який мав сцену, що дозволяє без труду змінити місце акції.

Переклад. „Сон літньої ночі“ мав відразу визначний вплив на Англію, від XVIII в. на Німеччину й інші культур-народи. На Україні звернули на'сю драму увагу передовсім молоді поети з початком XX в. Під впливом польських поетів Юлія Словацького й Станіслава Виспянського дав тоді перерібку „Сну“ в українськiм дусі Василь Пачовський у драматичній поемі „Сон української ночі“ (відси взяв я й назву Сміхунчика, назву Порилича дала мені байка І.Франка). Переклад „Сну літньої ночі“ на українську мову являється уперве. Буде се 14-а драма Шекспіра переложена на українське (перекладів П. Куліша маємо тільки 13). Я намагався перекладати по змозі докладно, із зазначенням усіх важніших прикмет Шекспірової творчості, і зробити переклад, скільки можна, гладким. Тому я перекладав рядок у рядок так, що мій переклад має однакове число рядків із Шекспіровим оригіналом. Се улегчить порівняння обох текстів і пояснення їх. Також свобідну зміну вірша й прози, білого стиха й римів, однакову по змозі ритміку, алітерації й гру слів — пробував я передати й перекладом. Передовсім у грі про Пірама й Тісбу виходили з того великі труднощі. Може колись хтось щасливіший від мене зможе дати більш артистичний переклад того чудового твору великого Англійця.

При перекладі користувався я текстом, виданим **В. Вагнером** (1880) із критичними примітками; також мав я повне видання творів Шекспіра **Ч. Найта** (*The works of William Shakespeare. Ed. by Charles Knight*). Вступне слово й уваги до тексту крім власних помічань оперті на відомім творі: **Georg Brandes, William Shakespeare** (1896) на гарних статтях: **George Saintsbury, Shakespeare: life and plays** і **Ernest Walter: The text of Shakespeare**, поміщених у V т. *The Cambridge History of English Literature* (1910), на дуже добрім шкільнім виданні у *Freytags Sammlung*, де „Сон літньої ночі“ видав **Dr. Ortgies Siefken** (1919), на статті **Ренé Самюеля** у *La Grande Encyclopédie*, т. XXIX і ин. Я мав також у руках німецький переклад **Августа Вільгельма Шлегля** у виданні **Александра фон Вайлен** (*Weilen*) з коментарем, артистичний польський переклад **Станіслава Козьмяна** і російський переклад **Н. М. Сатіна** (видання **Н. В. Гербеля** 1865).

Перекладач.

* * *